

Pärt Arvo (ur. 1935)

Niezwykle oryginalny kompozytor estoński, twórca systemu tintinnabuli, który jednoczy harmonię, kontrapunkt i formę muzyki w niepodzielny organizm

Arvo Pärt urodził się 11 września 1935 w Paide w Estonii. W 1938 roku jego rodzina przeniosiła się do Rakvere, gdzie Pärt jako kilkulatek zaczął uczyć się gry na [fortepianie](#). Po II wojnie światowej, gdy Estonia — po krótkim okresie niepodległości — stała się częścią Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, kontynuował edukację muzyczną w konserwatorium w Tallinie u Veljo Tormisa. Przerwała ją jednak obowiązkowa służba wojskowa w radzieckiej armii (1954-1956), po której Pärt powrócił do konserwatorium, by studiować pod kierunkiem Heino Ellera. Do 1963 roku skomponował szereg dzieł, które ukształtowane zostały przez środki właściwe muzycznemu neoklasycyzmowi, takie jak dwie sonatiny (1958–1959) i *Partita* (1958) na fortepian.

W latach 1958-1967 Pärt pracował jako inżynier w radiu estońskim. Wtedy też zainteresował się głębiej nowoczesnymi technikami kompozytorskimi ([dodekafonia](#), [sonorystyka](#), aleatoryzm), które wprowadził do swego warsztatu. Orkiestrowy *Nekrolog* (1963) był pierwszym w ZSRR dziełem dodekafonicznym, przez co kompozytor naraził się na zarzut formalizmu. Z kolei w *Perpetuum mobile* twórca zademonstrował nowe możliwości brzmienia orkiestrowego, odnosząc swym dziełem znaczące sukcesy na kilku festiwalach muzyki współczesnej, w tym na Warszawskiej Jesieni w 1965 roku.

Kolejne utwory Pärta ujawniły jego fascynację muzyką dawną. W *Collage sur B-A-C-H* (1964), korzystając z techniki zaansowanej w tytule, zacytował muzykę [Bacha](#) i jednocześnie skorzystał z rozwijanej na swój własny sposób dodekafonii. Także w *Koncertcie wiolonczelowym „Pro et contra”* (1966) i *II Symfonii* (1966) połączył awangardowe [faktury](#) z tonalnymi stylizacjami czy cytatami. Najwybitniejszy utwór tego czasu to *Credo* (1968), w którym kompozytor — wedle własnych słów — zestawił dwa duchowe i muzyczne światy, oddzielone głęboką otchłanią i jednocześnie dążące do jej przekroczenia. Cytaty z Bacha w połączeniu z [techniką seryjną](#) i kolażową złożyły się na unikatową całość. Dzieło to, ze względu na religijne konotacje oraz „niebezpieczny wpływ na publiczność” (podczas prawykonania domagano się bisu) objęte zostało cenzurą i usunięte z repertuaru koncertowego na ponad 10 lat. Na marginesie warto dodać, że recepcja Pärta w ZSRR była niejednoznaczna. Z jednej strony postrzegano go jako jednego z najznamienitszych i najbardziej oryginalnych kompozytorów swej generacji, z drugiej — mocno krytykowano.

Wyraźny kryzys twórczy z początku lat 70. przezwyciężał Pärt badaniami nad muzyką średniowieczną, a szczególnie [organum](#) Notre Dame oraz [polifonia](#) franko-flamandzką. Te intensywne studia zaowocowały wkrótce znaczącą zmianą języka, zaanonsowaną w utrzymanej w polifonicznym, tonalnym stylu *III Symfonii* (1971) i kantacie symfonicznej *Lied an die Geliebte* (1972).

Od 1976 roku Pärt rozpoczął pracę nad budowaniem oryginalnego języka muzycznego nazwanego tintinnabuli (z łac. dzwonki). Najpierw w małym dziele na [fortepian](#), *Für Alina*, a potem w *Cantus in Memory of Benjamin Britten* (1977), *Fratres* (1977), *Tabula rasa* (1977) oraz *Spiegel im Spiegel* (1978) wypracował uniwersalną podstawę swych dzieł, nowy paradygmat komponowania, który potwierdził jego twórczą indywidualność. Istotą tintinnabuli jest w technicznym sensie numeryczna, ścisła organizacja środków muzycznych; w sensie praktycznym to połączenie dwóch głosów: poruszającego się po dźwiękach skali melodycznego oraz wyrzeźbionego na centralnym trójdźwięku. Innymi słowy, to idea muzyki jednocześnie statycznej i pozostającej w ruchu, rodzaj stylu opartego na skrajnie skoncentrowanym materiale dźwiękowym. Tintinnabuli to także bardzo osobista ideologia odnosząca się wartości chrześcijańskich i praktyk religijnych, poszukująca czystości artystycznej wypowiedzi, prawdy i piękna.

W styczniu 1980 roku Pärt wraz z rodziną, żoną Norą i dwoma synami, wyemigrował do Wiednia. Potem przeniósł się do Berlina, gdzie mieszkał 30 lat. Rozpoczął tam współpracę z Manfredem Eicherem, twórcą i odnowicielem marki nagraniowej ECM. Jego muzyka zyskiwała coraz większą rozpoznawalność, coraz częściej obecna była w programach festiwalu muzycznych i w mediach. Rozwój swego unikatowego stylu kontynuował Pärt tworząc głównie kompozycje wokalne oparte na tekstach liturgicznych, dzieła na chór i orkiestrę, jak *Pasja wg św. Jana* (1982), *Stabat Mater* (1985), *Te Deum* (1985), *Miserere* (1989–1992), *Berliner Messe* (1990–2002), *Litany* (1994–1996), *Kanon pokajani* (1997), *Como cierva sedienta* (1998–2002) czy *In principio* (2003), ale także utwory instrumentalne, jak np. *Psalom* (1985) i *Orient & Occident* (2000). W swej późnej twórczości dokonał pewnych modyfikacji wypracowanej techniki i środków ekspresji, jego muzyka pozostała jednak niepowtarzalna — komunikująca wartości duchowe, brzmiąca jednocześnie archaicznie i nowoczesnie, odbiegająca od wszelkich konwencji.

Po uzyskaniu przez Estonię niepodległości w 1991 roku Pärt odnowił kontakty z rodzinnym krajem. Od początku XXI wieku w Paide, Rakvere i Tallinie odbywają się koncerty urodzinowe kompozytora. Katalog utworów Pärta systematycznie powiększają kompozycje powstałe w wyniku prestiżowych zamówień i opatrzone znaczącymi dedykacjami, jak np. *Vater unser* (2005–2011) dla papieża Benedykta XVI, *La Sindone* (2005) zamówione na igrzyska olimpijskie w Turynie (2006), *IV Symfonia* dla Los Angeles Philharmonic i dedykowana Michaiłowi Chodorkowskiemu (2008), przeznaczone dla Paryża *Silhouette. Hommage à Gustave Eiffel* (2009–2010) czy *Swansong* skomponowane na Mozartwoche w 2014 roku. Są one świadectwem żywej obecności ponad 80-letniego dziś kompozytora we współczesnym świecie muzycznym. Od 2011 roku mieszka on znów Estonii, gdzie w Laulasmaa niedaleko Tallina ustanowił Arvo Pärt Centre.

dr hab. Iwona Lindstedt

Ciekawostki

Muzyka Arvo Pärta trafiła nie tylko do kina (użyto jej już, jak się szacuje, w ok. 65 filmach) a także na sceny teatralne i baletowe. Wśród przykładów jej wykorzystania warto wspomnieć te, które mają związek z polską kulturą. Na przykład film *Niebo* w reżyserii Toma Tykwera do scenariusza Krzysztofa Kieślowskiego i Krzysztofa Piesiewicza (2002) oraz spektakl *Sen Bałtyckiego Teatru Tańca* w choreografii Wojciecha Misiury, którego premiera odbyła się wiosną 2011 roku.

Pärt inspirował także wielu twórców ze świata muzyki popularnej, takich jak Michael Stipe z zespołu R.E.M, Björk czy grupa Sigur Rós, która czasem poprzedza swe koncerty utworem *Für Alina*. Jego muzyka jest często samplowana, w najróżniejszy sposób aranżowana i wykorzystywana jako materiał do improwizacji w różnych gatunkach muzyki.